

Piotr Długosz

KOREPETYCJE GIMNAZJALISTÓW Z POŁUDNIA POLSKI

TUTORS OF SCHOOLBOYS FROM SOUTH OF POLAND

1. WSTĘP

Reforma edukacji wprowadzona w 1999 roku miała na celu wyrównywanie szans młodzieży ze środowisk pozbawionych kapitału kulturowego. Beneficjentem tych zmian miała być młodzież wiejska, gdyż utworzenie gimnazjów miało w znaczny sposób poprawić funkcjonowanie szkolnictwa i uzupełnić braki w edukacji wyniesione z gorszych szkół wiejskich. Upowszechnienie średniego i wyższego wykształcenia stały się głównymi wyznacznikami kolejnych zmian w polskiej oświacie. Cel ten został osiągnięty, gdyż ponad 80% młodzieży kończy szkołę kończącą się egzaminem maturalnym, a studia rozpoczyna około połowy młodzieży każdego rocznika maturzystów. Jednakże poważnymi problemami wywołanymi reformą oświaty było obniżenie progu selekcji z 15 lat do 13 lat oraz postępująca dyferencjacja szkolnictwa gimnazjalnego (podział na słabe i dobre szkoły). Ponadto nic nie wskazuje na to, aby miały zniknąć nierówności edukacyjne mierzone wpływem statusu społecznego na uzyskiwane osiągnięcia szkolne. Nadal, jak pokazuje Raport o stanie edukacji 2010, utrzymuje się wpływ wykształcenia rodziców na wyniki sprawdzianu sześcioklasistów, analogicznie jest z wpływem wykształcenia rodziców na oceny trzecich klas szkół gimnazjalnych, na średnie wyniki testów PISA, czy też średnie wyniki testów gimnazjalnych. W każdym z tych przypadków wyższe wykształcenie rodziców jest związane z wyższymi osiągnięciami szkolnymi gimnazjalistów¹. Powstaje pytanie o przyczyny tego zjawiska. Jedną z hipotez wskazuje, iż wraz z postępującą anomią systemu

---

¹ Raport o stanie edukacji 2010, Warszawa 2011.

edukacyjnego coraz większe znaczenie w określaniu osiągnięć szkolnych zdobywa rodzina pochodzenia².

Głównym mechanizmem warunkującym to zjawisko są korepetycje. Ich znaczenie w powstawaniu nowych nierówności edukacyjnych nie zostało do końca dostrzeżone i opisane przez uczonych. Widać to w badaniach IFiS PAN nad ścieżkami edukacyjnymi uczniów. Branie korepetycji w gimnazjum miało pozytywny wpływ na lepsze wyniki testu z części humanistycznej i przyrodniczej, jak też osoby korzystające z korepetycji miały wyższe średnie z polskiego, matematyki, biologii w szkole ponadgimnazjalnej³. Oznacza to, iż korzystanie z korepetycji pozwala na budowanie przewagi edukacyjnej nad rówieśnikami.

Reforma oświaty, powołując nową instytucję edukacyjną – gimnazjum, spowodowała powstanie popytu na korepetycje na tym szczeblu edukacyjnym. Głównym powodem powstania zapotrzebowania na korepetycje było ustanowienie testów sprawdzających wiedzę gimnazjalistów. Od wyników tych sprawdzianów uzależniono rekrutację do dobrych szkół ponadgimnazjalnych. W związku z tym rodzice poważnie myślący o edukacji swoich dzieci zaczęli wysyłać swoje pociechy na korepetycje po to, aby uzyskały one większe szanse na dostanie się do dobrego liceum. Z jednej strony na popyt na korepetycje wpłynęła nowa struktura edukacyjna. Z drugiej strony zapotrzebowanie na korepetycje wynika z anomii systemu edukacyjnego. Reakcją na dezorganizację było zwiększenie zapotrzebowania na korepetycje, które stanowią indywidualną strategię adaptacji do panujących warunków, skuteczne zabezpieczenie się rodziców, uczniów i samych nauczycieli przed zagrożeniami, jakie niesie nieustająca reforma oświaty⁴.

Korepetycje dla części rodziców są też inwestycją w kapitał ludzki i mogą się zwrócić w przyszłości. Uzyskanie miejsca w dobrym gimnazjum daje szansę na dostanie się do renomowanego liceum, a to z kolei zwiększa szanse na uzyskanie indeksu prestiżowej uczelni i kierunku. Współcześnie tylko takie wykształcenie daje szansę na uzyskanie wysokiego statusu społecznego. Jeśli ta

---

² Z. Sawiński, *Zmiany systemowe a nierówności w dostępie do wykształcenia*, [w:] *Zmiany stratyfikacji społecznej w Polsce*, red. H. Domański, Warszawa 2010.

³ Badania „ścieżki rozwoju edukacyjnego młodzieży” IFiS PAN. Dane w spss zostały pobrane ze strony: http://www.ifispan.waw.pl/index.php?lang=pl&m=page&pg_id=215, [dostęp 10.09.2012].

⁴ E. Putkiewicz, *Korepetycje szara strefa edukacji*, Warszawa 2005, s. 151.

teza byłaby prawdziwa, to należy zakładać, że korepetycje będą brać uczniowie z wyższym statusem i będą pełnić one funkcje „windy”, którą można wyjechać na same szczyty społecznej drabiny.

Korepetycje to też duże zarobki dla nauczycieli. Prasa alarmuje, że przez udzielanie korepetycji gwałtownie rozwija się szara strefa. Zarobki najlepszych nauczycieli przekroczyły 10 000 zł miesięcznie. Ministerstwo Edukacji Narodowej ani Ministerstwo Finansów nie zna skali tego zjawiska⁵.

W monografii na ten temat Elżbieta Putkiewicz pisze o problemie „szarej strefy”⁶. Zjawisko to jest trudne do opisania. Jednakże uzyskiwane dane *explicite* wskazują na patologię systemu edukacyjnego, o czym pisał Ryszard Borowicz⁷. Według Putkiewicz mamy plagę korepetycji będącą wskaźnikiem instytucjonalnej niewydolności szkoły. O dysfunkcji systemu edukacyjnego może świadczyć fakt, że korepetycje są brane już nie tylko przez maturzystów, aby dobrze zdać egzamin, co daje szansę na dobre studia, ale coraz częściej biorą je uczniowie szkół podstawowych⁸. Na niewydolność systemu edukacyjnego jako przyczynę konieczności korzystania przez uczniów z korepetycji zwracają też uwagę kolejni autorzy wskazując, że zjawisko to ma zasięg globalny⁹. Komisja Europejska opublikowała raport, z którego wynika, że rodzice coraz częściej płacą za lekcje dzieci. Uczęszcza na nie około połowa uczniów w krajach UE i wydaje się na nie co roku kilka miliardów euro¹⁰.

Wydaje się, że warto podjąć ten temat by pokazać jaka jest skala tego zjawiska w gimnazjach, które powstały w wyniku reformy oświaty z 1999 roku. Na podstawie zebranych danych w szkołach gimnazjalnych można będzie uzyskać informację na temat motywów i uwarunkowań korzystania uczniów z korepetycji.

⁵ Zob. T. Łąciak, *Korepetycje z szarej strefy. Ile zarabiają korepetytorzy?*, http://praca.gazetaprawna.pl/artykuly/491190,korepetycje_z_szarej_strefy_ile_zarabiaja_korepetytorzy.html,2, [dostęp: 10.08.2011].

⁶ Zob. E. Putkiewicz, dz.cyt.

⁷ R. Borowicz, *Kwestie społeczne. Kwestie społeczne trudne do rozwiązania czy nierozwiązywalne?*, Toruń 2008.

⁸ A. Sowa, *Zakorkowani*, „Polityka” 2006, nr 10, s. 40–42.

⁹ A.T. Zawadzka, *Globalne korki*, „Polityka” 2007, nr 7, s. 84–85.

¹⁰ Zob. *The challenge of shadow education. European Commission*, 2011, <http://www.nesse.fr/nesse/activities/reports/activities/reports/the-challenge-of-shadow-education-1>, [dostęp: 1.08.2011].

2. METODOLOGIA BADAŃ

Celem artykułu jest prezentacja wyników badań dotyczących korzystania przez gimnazjalistów z korepetycji. Badania mają dać odpowiedź na następujące pytania:

- Jaka jest skala zjawiska korepetycji wśród gimnazjalistów?
- Jakie są charakterystyki społeczne uczniów korzystających z korepetycji?
- Jakie funkcje pełnią korepetycje w systemie edukacyjnym?

W związku z tym, że badania mają charakter eksploracyjny to hipotezy zostaną pominięte. Badania prowadzono na populacji gimnazjalistów. Na podstawie danych zebranych w kuratoriach do badań wybrane zostały cztery typy jednostek osadniczych¹¹. W tych jednostkach zostały wylosowane gimnazja, a w tych szkołach – klasy do badań. W badaniu wzięły udział 33 szkoły. Próba miała charakter losowo-warstwowy. W zbieraniu materiałów posłużono się metodą sondażową. Do zbierania materiału w szkołach została zastosowana technika ankiety audytoryjnej. W większości szkół w czasie badań oprócz ankietera w klasie obecny był nauczyciel lub pedagog szkolny. Do opracowania zakwalifikowano 1767 ankiet. Gimnazjaliści z Małopolski stanowili 36% próby, z Podkarpacia 33% i ze Śląska 31%. Badania zostały zrealizowane na przełomie stycznia i lutego 2009 roku.

3. WYNIKI BADAŃ

Na pytanie czy bierze korepetycje 33% gimnazjalistów udzieliło pozytywnej odpowiedzi. Reszta badanych 67% nie korzystała z korepetycji. Jedna trzecia gimnazjalistów korzystała z płatnych lekcji, co wskazuje na małą skalę tego zjawiska wśród ankietowanych. Podobne wnioski płyną z badań PISA (*Programme for International Student Assessment*). Wedle tych danych korepetycje wśród gimnazjalistów bierze 21% ankietowanych¹². W świetle uzyskanych danych trudno uznać za prawdziwą tezę Putkiewicz, że w Polsce mamy do czynienia z „plagą korepetycji”. W przypadku gimnazjalistów jest to zdecydowana mniejszość.

¹¹ Była to wieś niebędąca siedzibą gminy, wieś lub miasteczko będące siedzibą gminy, byłe miasto wojewódzkie, stolica województwa.

¹² Społeczeństwo w drodze do wiedzy. Raport o stanie edukacji 2010, Warszawa 2011, s. 89.

Kolejne analizy pokazują, kto korzysta z korepetycji i jakie pełnią one funkcje w systemie edukacyjnym. Odpowiedź na te pytania zostanie udzielona w oparciu o analizę korelacyjną.

Tabela 1. Korelaty korzystania z korepetycji¹³

Wykształcenie matki	0,243
OPIZ	0,235
Wykształcenie ojca	0,224
Miejsce zamieszkania	0,217
Uczestnictwo w zajęciach dodatkowych	0,216
Lokalizacja szkoły	0,206
Status zawodowy matki	0,193
Typ szkoły ponadgimnazjalnej	0,190
Rodzina rolników	-0,181
Uczęszczanie do przedszkola	0,180
Kapitał kulturowy	0,163
Ocena sytuacji materialnej	0,156
Ukończenie wyższej uczelni	0,150
Zwiększa szanse dostania się na studia	0,144
Aspiracje edukacyjne	0,142
Wysoki poziom nauczania	0,122
Status zawodowy ojca	0,122
Kapitał społeczny**	0,118
Tryb studiów	0,117
Ma wysoką renomę i prestiż	0,115
Płeć	0,111
Pomoc w gospodarstwie	-0,103
Plany po skończeniu szkoły ponadgimnazjalnej	0,101
Zdobycie wysokiego stanowiska	0,097
Uczestnictwo w olimpiadach	0,094
Liczba rodzeństwa	0,093

* Różni się on od klasycznych indeksów tym, że dobrom rzadkim dajemy wyższy współczynnik, a dobrom powszechnym niższy. I tak np. w badanej próbie telefon komórkowy posiada 96% badanych, co daje wartość współczynnika 0,4, za to działka rekreacyjna jest u 13%, co daje wartość 0,83. Powszechność dóbr daje niskie wartości, a ich rzadkość wysokie. Następnie te współczynniki zostały zsumowane i tak skalibrowane, że odwrotny indeks zamożności przyjmuje wartości od 0 do 100. Wyższą wartość indeksu uzyskują osoby, które posiadają dobra rzadkie i *vice versa*. Z prowadzonych analiz wynika, że ta nowa miara jest trafniejsza i trafniej odwzorowuje

¹³ Korelacje istotne statystycznie na poziomie 0,05 lub mniejszym. Do analizy zastosowano r-Pearsona.

zróznicowanie majątkowe niż klasyczny indeks skonstruowany na podstawie sumy posiadanych dóbr.

** Punkty uzyskiwano za następujące czynności: uzyskanie pomocy w odrabianiu zadania domowego; uzyskanie pomocy finansowej na kursy, lekcje; otrzymanie pomocy w podjęciu ważnej decyzji życiowej; możliwość podyskutowania o książkach i filmach; możliwość „pogadania” o swoich sprawach. Jeśli ktoś mógł uzyskać wsparcie rodziców we wszystkich problemach uzyskał 5 punktów, jeśli rodzice nie mogli pomóc w żadnej kwestii wtedy uzyskiwał 0 punktów.

Wyniki analizy korelacyjnej pokazują zmienne istotne statystycznie z korzystaniem z płatnych lekcji przez gimnazjalistów. Status społeczno-ekonomiczny rodziny jest jednym z głównych czynników mających wpływ na korzystanie z korepetycji. Wykształcenie rodziców, ich pozycja zawodowa, sytuacja materialna mają wpływ na korzystanie z korepetycji. Im wyższy status społeczny, tym częściej uczeń korzysta z korepetycji. O tym, że korepetycje mają charakter „klasowy” świadczy też negatywna korelacja korepetycji z posiadaniem gospodarstwa rolnego i pomocą w tym gospodarstwie. Uczniowie z rodzin chłopskich częściej swój czas przeznaczają na pomoc rodzicom niż na dodatkową edukację.

Miejsce zamieszkania i lokalizacja gimnazjum również mają wpływ na korzystanie z korepetycji. Częściej z płatnych lekcji korzystają uczniowie mieszkający w metropolii niż na wsi oraz częściej z nich korzystają gimnazjaliści uczący się w dużych miastach niż w małych wsiach. Gimnazja w dużych miastach, w których jest wysoki poziom, gdzie jest presja wysokich osiągnięć szkolnych niekiedy wymuszają uzupełnianie wiedzy na płatnych lekcjach. Tam też uczniowie mają wyższy status co zwiększa szanse na branie płatnych lekcji.

Ci uczniowie, którzy mają lepiej wyposażone domowe biblioteki i ci, którzy mogą skorzystać ze wsparcia i pomocy rodziców w sprawach związanych ze szkołą częściej też korzystają z korepetycji.

Korzystanie z korepetycji wpisuje się w trajektorię edukacyjną, która jest wyznaczana chodzeniem do przedszkola i korzystaniem z zajęć dodatkowych. Można zauważyć, że wszystkie te działania (przedszkole, zajęcia dodatkowe, korepetycje) mają służyć inwestycji w kapitał ludzki.

Korzystanie z płatnych lekcji jest skorelowane z aspiracjami edukacyjnymi. Im one są wyższe, tym częściej gimnazjaliści korzystają z korepetycji. Częściej je brali respondenci chcący dostać się do liceum a później na studia wyższe w trybie dziennym.

Częściej je brali uczniowie, którym zależy na ukończeniu wyższej uczelni. Uczniowie chodzący na korepetycje przy wyborze szkoły ponadgimnazjalnej zwracali też uwagę na takie cechy, jak: jest tam wysoki poziom nauczania, ma renomę i prestiż, zwiększa szanse dostania się na studia.

Częściej korepetycje biorą dziewczęta niż chłopcy. Korzystanie z korepetycji jest też częściej skorelowane z uczestnictwem w olimpiadach. Uczniowie korzystający z korepetycji częściej też zamierzają w przyszłości osiągnąć w pracy wysokie stanowisko. Na płatne lekcje częściej też chodzą gimnazjaliści z mniejszych rodzin.

Reasumując zebrane obserwacje można skonstatować, że korepetycje są formą ekspansji w system edukacyjny. Dzięki nim można lepiej zdać egzamin, trafić do renomowanego liceum, dobrze zdać później maturę i uzyskać indeks prestiżowej uczelni, co pomoże w uzyskaniu wysokiego statusu w przyszłości. Obecnie z korepetycji korzystają dzieci klasy średniej, które chcą zdobyć w życiu wysoki status. W społeczeństwie merytokratycznym system edukacyjny pełni funkcje selekcyjne a status społeczny jest warunkowany osiągnięciami szkolnymi. W związku z tym uczniowie gimnazjów biorą prywatne lekcje po to by zwiększyć swoje szanse na edukację na najwyższym poziomie. Zależy im na dostaniu się do renomowanego liceum i równie prestiżowej uczelni wyższej. Zebrane dane pokazują też, że nowy ład edukacyjny generuje nierówności społeczne. Większe szanse na zdobycie atrakcyjnej pracy, indeksu prestiżowej uczelni, miejsca w renomowanej szkole ponadgimnazjalnej mają uczniowie wyposażeni w kapitał kulturowy, społeczny z wysokim statusem społeczno-ekonomicznym. Trudniejszą sytuację mają szczególnie uczniowie z niższym statusem społecznym, szczególnie są to dzieci rolników. Rzadko korzystają z korepetycji co może mieć wpływ na ich szanse życiowe.

W tabeli 2 są pokazane motywy brania korepetycji przez uczniów. Z danych w tabeli wynika, że korepetycje są brane po to by uzyskać jak najlepsze wyniki na egzaminie (51%). Również wysoką rangę uzyskał motyw korzystania z korepetycji w celu dostania się do dobrego liceum (42%). Ponad jedna trzecia ankietowanych zaznaczyło odpowiedź, że korepetycje są brane po to by uzupełnić braki w wiedzy (35%). Rzadziej gimnazjaliści wskazywali, że biorą korepetycje po to by wiedzieć więcej niż uczono w szkole oraz rodzice skłonili ich do tego (21%). W kategorii „inne” pojawiały się odpowiedzi, że źle uczył nauczyciel (7%). Nielu gimnazjalistów uznało, że korzystali z korepetycji, gdyż były to zalecenia nauczyciela oraz kierowali się w tym względzie modą (3%).

Tabela 2. Motywy brania korepetycji (w %)

Motywy	%
Uzyskać najlepszy wynik na egzaminie	51
Dostać się do dobrego liceum	42
Nie uczyłem się i mam braki	35
Wiedzieć więcej niż nauczono w szkole	21
Rodzice uznali, że potrzebuję korepetycji	21
Inne	7
Zalecenie nauczyciela	3
Większość koleżanek i kolegów bierze korepetycje	3

Reasumując, korepetycje w gimnazjum są brane w celu zwiększenia szans życiowych. Dwa główne motywy korzystania z korepetycji (uzyskanie dobrego wyniku na egzaminie końcowym, dostanie się do dobrej szkoły) świadczą o tym, że uczniowie chcą zająć dobrą pozycję na kolejnym szczeblu systemu edukacyjnego jakim jest szkoła ponadgimnazjalna. Dzięki korepetycjom mają oni szansę na dostanie się do prestiżowego liceum, które z kolei zwiększa prawdopodobieństwo (tam też bierze się korepetycje) uzyskania indeksu prestiżowej uczelni. Korepetycje służą do budowania przewagi konkurencyjnej na polu osiągnięć szkolnych. Są jednym z instrumentów stosowanych w „wyścigu szczurów”. Ma on już miejsce w szkole podstawowej, jednakże tam skala zjawiska korepetycji jest chyba mniejsza. Temat zasługuje na odrębne badania. Z danych wynika, że rzadziej pełnią funkcje „koła ratunkowego”. Gimnazjaliści sięgają do nich w warunkach braków i luk w wiedzy, ale jak pokazują badania, w taki sposób z korepetycji korzysta mniejszość ankietowanych.

Tabela 3. Motywy brania korepetycji a status społeczny (w %)*

Motywy	Niski	Średni niski	Średni	Średni wyższy	Wyższy
Uzyskać najlepszy wynik na egzaminie	45	44	63	57	59
Dostać się do dobrego liceum	26	37	50	46	60
Nie uczyłem się i mam braki	42	41	25	34	23
Wiedzieć więcej niż nauczono w szkole	21	18	32	23	23
Rodzice uznali, że potrzebuję korepetycji	4	3	2	4	2
Zalecenie nauczyciela	26	24	17	19	15
Większość koleżanek i kolegów bierze korepetycje	2	4	1	3	
Inne	8	8	3	6	4

* Indeks statusu społecznego skonstruowano na podstawie pytania o zawód i wykształcenie rodziców. Niski status mają dzieci rodziców bezrobotnych, rolników, zajmujących się domem, robotników wykwalifikowanych i niewykwalifikowanych, emerytów i rencistów z wykształce-

niem podstawowym i zawodowym. Status średnio niższy mają osoby o tych samych cechach, co wymienione poprzednio plus wykształcenie średnie. Średni status mają dzieci techników, pracowników administracyjno-biurowych, pracowników umysłowych, właścicieli prywatnych firm, pracowników handlu i usług ze średnim wykształceniem. Status średnio wyższy otrzymały osoby o takiej samej proveniencji mające wyższe wykształcenie. Status wysoki opisuje dzieci dyrektorów i wyższej kadry kierowniczej, specjalistów z wyższym wykształceniem.

W tabeli 3 jest pokazane jak ze zmianą statusu społecznego zmieniają się wartości motywów korepetycji wybieranych przez gimnazjalistów. Z danych wynika, że częściej uczniowie ze średnim i wysokim statusem biorą korepetycje by uzyskać lepszy wynik na egzaminie. Również częściej uczniowie z wyższym statusem biorą korepetycje w celu dostania się do dobrego liceum. Korepetycje pełnią funkcję koła ratunkowego głównie wśród gimnazjalistów z niskim i średnio niskim statusem. Korepetycje traktowane jako narzędzie inwestycji w wiedzę jest widoczne wśród dzieci ze średnim statusem. Mniej więcej w każdej grupie uczniów podobny odsetek korzysta z korepetycji ze względu na zalecenia nauczyciela. Częściej rodzice z niższym i średni niższym statusem uznali, że ich dzieci potrzebują korepetycji. Korepetycje brane ze względu na panującą modę w środowisku są tak samo mało popularne w każdej kategorii statusowej. Ostatni motyw inne, w którym najczęściej pojawiały się odpowiedzi, że nauczyciele źle uczą, częściej był wybierany przez uczniów z niższych pięt społecznej drabiny.

Zebrane dane pokazują, że korepetycje pełnią różne funkcje wśród gimnazjalistów. Ich sens zmienia się wraz ze statusem społecznym uczniów. Wśród gimnazjalistów z wysokim statusem pełnią one rolę „windy”, która ma wywieść uczniów na szczyty drabiny edukacyjnej i społecznej. Z kolei gimnazjaliści z niższym statusem wykorzystują korepetycje jako sposób na uzupełnianie kapitału kulturowego. Braki w tym zakresie wyniesione z domu mogą mieć wpływ na nisze osiągnięcia szkolne i korepetycje mają pomóc tym uczniom w utrzymaniu się w systemie szkolnym.

Tabela 4. Motywy brania korepetycji a preferowane szkoły ponadgimnazjalne (w %)

Motywy	A	B	C	D
Uzyskać najlepszy wynik na egzaminie	58	55	46	38
Dostać się do dobrego liceum	61	57	25	6
Nie uczyłem się i mam braki	18	31	45	60
Wiedzieć więcej niż nauczono w szkole	31	19	23	10

Rodzice uznali, że potrzebują korepetycji	14	19	28	22
Zalecenie nauczyciela	1	1	4	14
Większość koleżanek i kolegów bierze korepetycje	1	2	3	12
Inne	7	7	6	8

Zmianę funkcji jaką pełnią korepetycje widać też kiedy zostanie uwzględniony w analizie poziom aspiracji edukacyjnych wyznaczany przez kategorię szkoły, do której zamierza wybrać się gimnazjalista po skończeniu gimnazjum. Na potrzeby niniejszych analiz wykorzystany został ranking „Rzeczpospolitej” i „Perspektyw”. W wyniku tego zabiegu stworzono następujące kategorie. Szkoły kategorii A – licea umieszczone w rankingu. Do kategorii B zaliczono pozostałe licea ogólnokształcące, które się nie znalazły w tym rankingu. Do kategorii C zakwalifikowano technika i licea profilowane¹⁴. Do szkół typu D zaliczono szkoły zawodowe¹⁵.

Jak pokazują dane zamieszczone w tabeli 4 motywem uzyskania najlepszego wyniku na egzaminie gimnazjalnym kierują się przede wszystkim ci respondenci, którzy idą do najlepszych szkół ponadgimnazjalnych. Kolejny popularny motyw czyli chęć dostania się do dobrego liceum wykazywali przede wszystkim respondenci wybierający się do szkół licealnych. Korepetycje brane z powodu braków i niechęci do nauki były brane przez gimnazjalistów preferujących najgorsze szkoły ponadgimnazjalne typu „C” i „D”. Motyw wiedzieć więcej niż uczy szkoła najczęściej wybierali gimnazjaliści kierujący się do szkoły z kategorii „A” i „C”. Nauczyciele zachęcali do korzystania z płatnych lekcji głównie tych gimnazjalistów, którzy wybierali się do najgorszych szkół ponadgimnazjalnych. Rodzice skłaniali do korzystania z korepetycji głównie uczniów, kierujących się do najgorszych szkół. Modą na korepetycje też kierowali się respondenci udający się do najgorszych szkół ponadgimnazjalnych.

Uzyskane obserwacje pokazują, że gimnazjaliści z wysokimi aspiracjami edukacyjnymi biorą korepetycje w celu podniesienia swoich szans na rynku edukacyjnym. I można tą formę edukacji potraktować jako inwestycje w kapitał ludzki. Ci gimnazjaliści zakładają, że należy inwestować w edukację, gdyż

¹⁴ Był też jeden wyjątek, technikum w Krakowie zaliczono do grupy A, gdyż znalazło się w rankingu.

¹⁵ Do szkół z kategorii A trafiło 18% gimnazjalistów. W szkołach z kategorii B i C ulokowało się po 36% uczniów. Tylko 10% uczniów wśród badanej zbiorowości trafiło do kategorii C.

ta inwestycja zwróci się w postaci wysokiej pozycji społecznej. Można też przyjąć, że korepetycje są bardziej autonomiczne w tej kategorii uczniów.

Z kolei wśród uczniów wybierających się do gorszych szkół ponadgimnazjalnych korepetycje są brane pod przymusem. Albo chcą tego nauczyciele, albo rodzice, czy też jest to zachowanie konformistyczne. Korepetycje brane przez uczniów o najniższych aspiracjach edukacyjnych mają głównie służyć do tego aby skończyć szkołę gimnazjalną. Są to próby uzupełniania wiedzy przez szkolnych autsajderów.

Można podsumować ten wątek konstatacją, że obecnie dochodzi do różnicowania się szans edukacyjnych uczniów. Ci bogatsi korzystają z korepetycji, gdyż mają wysokie aspiracje edukacyjne i chcą przezeń maksymalizować swoje szanse uzyskania wysokich osiągnięć szkolnych.

Z kolei biedni uczniowie korzystają z nich bo muszą, mimo że mają niskie aspiracje edukacyjne, to są zmuszeni przez rodziców, nauczycieli do korzystania z korepetycji aby ukończyć szkołę. Widać na podstawie tych badań, że znaczenie korepetycji zmienia się wraz ze zmianą poziomu aspiracji edukacyjnych.

Tabela 5 pokazuje przedmioty jakie pojawiają się na korepetycjach. Badani gimnazjaliści najczęściej biorą korepetycje z języka angielskiego (58%). Na drugim miejscu znalazła się matematyka (51%). Te dwa przedmioty są najczęściej nauczane w trakcie płatnych lekcji. W obecnych realiach systemu edukacyjnego nauczanie języka angielskiego i matematyki nie do końca jest prowadzone należycie przez szkoły, gdyż uczniowie najczęściej douczają się tych przedmiotów na płatnych lekcjach.

Na kolejnym miejscu znalazła się chemia (19%). Nieco mniej respondentów korzystało z korepetycji z fizyki (16%). Na dalszej pozycji w hierarchii przedmiotów znalazł się język niemiecki (10%). Respondenci brali też korepetycje z języka polskiego (8%). Bardzo rzadko na korepetycjach uczono się historii (3%), francuskiego (3%), geografii (2%), biologii (2%), wiedzy o społeczeństwie (1%), historii sztuki (1%).

Tabela 5. Przedmioty na korepetycjach

Przedmioty	%
Język angielski	58
Matematyka	51
Chemia	19
Fizyka	16

Język niemiecki	10
Język polski	8
Inne	5
Historia	3
Język francuski	3
Geografia	2
Biologia	2
Wiedza o społeczeństwie	1
Historia sztuki	1

Na samym końcu opracowania zostaną zaprezentowani korepetytorzy. Na temat nauczania nauczycieli w szkołach krążą różne opinie. Według Putkiewicz: „nauczyciele w sposób bezpośredni lub pośredni, wymuszają na swych uczniach korepetycje, podczas których uczą się lepiej i staranniej niż na lekcjach szkolnych”¹⁶. Zjawiska, o których mówią nauczyciele i uczniowie są naganne moralnie i powinny być eliminowane z życia szkolnego. Na to zjawisko wskazują również opinie rodziców wypowiadających się na forach internetowych. Oto jedna z takich wypowiedzi: „W tym roku maturę zdawało moje dziecko, żaden z rówieśników nie podchodził do matury bez dodatkowych korepetycji, jedni chcieli zdać na 95%, inni zdać w ogóle, płacimy tym samym nauczycielom, którzy w szkołach uczą źle a po szkole zamieniają się w aniołów cierpliwości i kompetencji za dodatkową opłatą oczywiście”¹⁷.

Czy takie oceny pracy nauczycieli są uzasadnione? Trudno odpowiedzieć na to pytanie, prezentowane badania nie dotyczyły bezpośrednio tych kwestii. W celu lepszego rozpoznania tego zagadnienia należałoby zbadać rodziców i nauczycieli. W sondażu realizowanym wśród gimnazjalistów również zapytano u kogo oni biorą korepetycje.

Respondenci najczęściej korzystają z usług nauczycieli z innej szkoły (32%). Na drugim miejscu uczniowie wskazali osoby zajmujące się daną dziedziną (23%). Innymi słowy, naukę prowadzą eksperci, którzy znają problematykę podejmowaną na lekcjach. Gimnazjaliści biorą też korepetycje u studentów (16%). Wśród ankietowanych 10% bierze korepetycje u nauczycieli, którzy uczą ich w szkole. Tylko 6% bierze płatne lekcje u nauczycieli ze swojej szkoły (nie mają z nimi zajęć) (6%). Respondenci rzadziej korzystają z korepetycji udzielanych przez nauczycieli z ogłoszenia (6%). Niewielu gimnazjalistów ko-

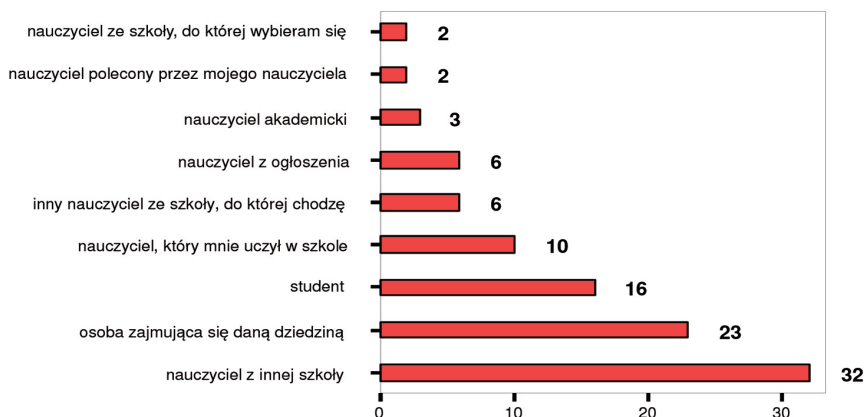
¹⁶ E. Putkiewicz, dz.cyt., s. 166.

¹⁷ Zob. http://forum.gazeta.pl/forum/w,904,126666711,,Wymagajmy_wiecej_od_mlo-dziezy_nie_mniej_list.html?v=2 [dostęp: 11.08.2011].

rzysta z korepetycji udzielanych przez nauczyciela akademickiego (3%). Rzadko też biorą płatne lekcje u nauczyciela poleconego przez swojego nauczyciela (2%). Ankietowani rzadko korzystają z usług nauczycieli ze szkoły, do której się wybierają (2%).

Reasumując, respondenci najczęściej korzystają z usług nauczycieli z innej szkoły lub ekspertów, studentów. Ci korepetytorzy są „neutralni” i udzielanie przez nich lekcji nie jest niczym złym. Inaczej wygląda sytuacja, kiedy uczniom udzielają lekcji nauczyciele, którzy ich uczą na lekcjach. Taka sytuacja jest korupcyjna i naganna moralnie. Nie powinna ona mieć miejsca w szkolnym systemie, gdyż zostaje tutaj zachwiany stosunek uczeń – nauczyciel. Uczeń płaci za lekcje i może mieć pretensje do wyższej oceny w trakcie nauki w szkole. Nauczyciel biorąc pieniądze od tego ucznia również może lepiej oceniać jego osiągnięcia na szkolnych zajęciach. Na szczęście nie jest to duży problem, gdyż tylko co dziesiąty badany gimnazjalista w ten sposób korzysta z korepetycji.

Wykres 1. Korepetytorzy

4. PODSUMOWANIE

Wśród badanych gimnazjalistów 1/3 korzysta z korepetycji. Analiza korelacyjna pokazuje, że z korepetycji korzystają przede wszystkim uczniowie z wysokim statusem społecznym, którym zależy na dostaniu się do dobrego liceum i ukończeniu studiów wyższych. Są to osoby ambitne o wysokich aspiracjach

życiowych. Korepetycje, jak pokazują wyniki analiz, są funkcją nierówności społecznych. Uczniowie z rodzin o niższym statusie rzadziej korzystają z korepetycji, jeśli już muszą z nich korzystać, to po to by utrzymać się w systemie szkolnym. Uczniowie z wyższym statusem częściej korzystają z korepetycji i korepetycje są narzędzie budowania pozycji edukacyjnej w systemie szkolnym. Ci uczniowie mają świadomość funkcjonowania mechanizmów merytokratycznych i wiedzą, że ich pozycja społeczna może być wyznaczana przez osiągnięcia szkolne. W związku z tym, korepetycje mają pomóc w uzyskaniu wysokiej pozycji społecznej.

Korepetycje, jak pokazują wyniki analiz, są brane przez gimnazjalistów w celu uzyskania wysokich osiągnięć szkolnych. W systemie kapitalistycznym wiedza też ma swoją cenę i stać na nią uczniów z bogatszych rodzin. Można zauważyć, że ci bogatsi inwestują w kapitał ludzki i budują swoją przewagę edukacyjną przy pomocy prywatnych lekcji. A ci biedniejsi uzupełniają braki w kapitale kulturowym by zachować swoje miejsce w systemie szkolnym.

SUMMARY

The paper presents results of research on tutoring high school students from the southern Polish. Survey research was carried out in the province of Podkarpackie, Małopolska and Silesia. To use the tutoring is granted one third of respondents. Tutoring change their function depending on the social status of students. Among students with high status are used to achieve high educational attainment and improve life chances. Students with low status allows fill gaps in cultural capital and ensure their maintenance in the school system. Key words: gimnazjaliści, tutoring, school system, life aspirations.